

SZ. BÍRÓ ZOLTÁN

A putyini rendszer: kísérlet a hatalom stabilitásának újratemtésére

Április közepén szokatlan közjátékra került sor az orosz újságíró-szövetség soros kongresszusán. Szergej Zseleznyak – a hatalom parlamenti támaszát jelentő *Egységes Oroszország* párt egyik vezetője, egyben az Állami Duma alelnöke – alig tudta beszédét elmondani, mert felszólalását a hatalompárt egyre arrogánsabbá váló sajtópolitikájával elégedetlen újságírók szabályosan szétapsolták. Néhány éve mindez még elképzelhetetlen lett volna. Mindenekelőtt azért, mert a putyini rendszer „élt és virágzott”, olyannyira, hogy még az Oroszországot valóban súlyosan érintő globális válság sem tudta kikezdeni stabilitását. Hiába esett vissza az orosz gazdaság 2009-ben csaknem 8 százalékkal, a társadalmi békét és a hatalmi elit helyzetét mindez akkor közvetlenül nem fenyegette. És a hatalom is magabiztos maradt. Feleslege sen nem zaklatott senkit. Nem gondolta, hogy a sajtó egészét maga alá kellene gyűrnie. Beérte azzal, hogy a politikailag értékesnek ítélt elektronikus médiumokat kontrollálja. A nyomtatott sajtó különösebben nem foglalkoztatta. Miért is foglalkoztatta volna, ha a minőségi politikai sajtó négy-öt napilapja legfeljebb alig több mint háromszázezer példányban jelenik meg egy olyan országban, ahol közel 110 millióan rendelkeznek szavazati joggal. De változnak az idők, és 2010 őszétől a politikai elemzők és közvélemény-kutatók egy része kezdte érzékelni a parlament alsóházában alkotmányozó többséggel rendelkező hatalompárt egyre feltűnőbb népszerűségvesztését. 2011 tavaszán az egyik legtekintélyesebb – és a putyini hatalmi elittel egyáltalán nem ellenséges – elemzőközpont, a *Centr Sztratyeigicseszkih Razrabotok* már azt jelezte, hogy az év végén esedékes dumaválasztáson az *Egységes Oroszország* nem tudja megismételni a 2003-as és a 2007-es – kétharmados többséget hozó – választási eredményét. A központ nyilvánosságra hozott elemzése szerint az alkotmányos többség ismételt eléréséhez ugyanis rendkívül durván kellene a választási folyamatba beavatkozni. Oly durván, hogy az komoly kétséget keltene a választások tisztaságával és legitimitásával kapcsolatban. Az elemzés szerzői akkor még nem tudták, hogy a decemberi választások idején már annak érdekében is erőteljesen be kell majd avatkozni, hogy a hatalompárt a 450 fős Állami Dumában leg-alább a mandátumok abszolút többségét megszerezhesse. Ez a beavatkozás a különböző megfigyelő csoportok és szakértői elemzések szerint elérte a leadott voksok 16-17 százalékát, vagyis ennyi szavazatot kellett „átirányítani” a hatalompárthoz csak azért, hogy legalább abszolút többsége lehessen az alsóházban. A Kreml láthatóan későn ébredt, és késve mérte fel tényleges helyzetét, így „kénytelen volt” olyan eszközökhöz nyúlni, amelyeket – legalábbis tömegesen – régóta nem alkalmazott. Csakhogy az okos telefonok korában nem olyan egyszerű elrejteni a választási csalást, kiváltképp annak durva formáit. A hatalom nem is tudta elrejteni. Ennek pedig meglett az eredménye: a decemberi, majd 2012-es tavaszi nagyvárosi tömeges tiltakozási hullám. Mindez megint csak váratlanul és felkészületlenül érte a Putyin körüli hatalmi elitet. Az akkor történtek ugyan nem roppantották meg a rendszert, de eresz-

tékei elkezdtek hangosan „recsegni-ropogni”. A hatalom láthatóan azóta is ideges. Ezt az idegességet tükrözte Zseleznyak újságíró-kongresszuson elmondott és széttapsolt beszéde is. Az újságírók korporatív szolidaritása pedig azt az új „társadalmi valóságot”, amely az elcsalt választások nyomán Oroszország nagyvárosaiban kialakult.

A Kreml – némi átmenetei tanácstalanság után – 2012 nyarára találta meg a társadalmi tiltakozással és elégedetlenséggel szembeni hatékony ellenszert. Ez a hatalom részéről – némi leegyszerűsítéssel – egy három elemből álló új politikai magatartás kialakítását és követését jelenti. Azt egyelőre nehéz megjósolni, hogy a „megtalált ellenszert” meddig bizonyul majd hatékonynak. Az azonban világosan látható, hogy a tömeges tiltakozási hullám 2012 tavaszától folyamatosan elcsitulóban van. És egyelőre annak sincs jele, hogy a nagyvárosi tiltakozók főként politikai természetű követeléseit valamiképpen találkoznának a „vidéki Oroszország” szociális problémákra érzékeny potenciális elégedetlenkedőinek igényeivel. Mindebből azonban hiba lenne arra következtetni, hogy a putyini rendszer tartósan stabilizálni tudta helyzetét. Erről nincs szó. Arról azonban igen, hogy rátalált egy olyan, több elemből álló politikai magatartásra, amellyel egyelőre gátat tudott vetni a rendszer szétesésének. E taktika első – időben is elsőként megmutató – elemévé a hatalom új keletű populizmusa vált. Putyin és környezete – bármennyire hihetetlennek tűnik is ez – csak 2012 elejétől kezdett a nehezen, avagy aligha teljesíthető ígéretések politikájához folyamodni. A dumaválasztások váratlan eredménye az elnökválasztási kampány finisében arra kényszerítette Putyint, hogy – tőle szokatlan módon – populista retorikával álljon elő és ezzel az eszközzel próbáljon politikájának újabb támogatókat szerezni. Ez merőben új és szokatlan fejlemény volt. Korábban ugyanis erre sem az imponáló gazdasági növekedés éveiben – 2000 és 2008 nyara között –, sem a reálbér-emelkedés látványos lelassulásának időszakában – 2009 és 2011 között – nem volt szüksége. Putyin és rendszere ezekben az években populizmus nélkül is népszerű maradt. Ám ez a népszerűség – mindenekelőtt a 2008-2009-ben Oroszországra is lesújtó – globális válság következtében, ha lassan is, de elkezdett csökkenni. Erőzítője 2011 tavasztól gyorsult fel, de igazán lendületessé a Putyin és Medvegyev közti „helycsere” szeptember végi bejelentésével vált. Putyin elnökként történő visszatérésének közzététele ugyanis sokaknak – főképpen a nagyvárosok születőben lévő, társadalmilag aktív középrétegeinek – mind formájában, mind tartalmában leplezetlenül cinikus döntésnek tűnt, valóságos arculcsapásként hatott. De még ennél is nagyobb csalódást keltett az addigi elnök, Dmitrij Medvegyev magatartása, aki ellenállás nélkül vette tudomásul új helyzetét és a neki kiosztott új szerepet. A „helycsere” bejelentésének időzítése taktikailag is elhibázottnak bizonyult, hiszen több mint két-hónapnyi időt adott a közhangulat drámai átalakulását érzékelő ellenzéknek a december elejére kitűzött parlamenti választásokra való felkészülésre. Ez egyben azt is jelentette, hogy az ellenzék kellő időhöz jutott ahhoz is, hogy mozgósíthassa és felkészíthesse aktivistáit a várható választási csalások átfogó dokumentálására. Ilyen körülmények között mind a „rendszeren belüli”, mind a „rendszeren kívüli” ellenzék hatékonyan tudta kihasználni a hatalom elbizakodottságát.

Mindez azzal a következménnyel járt, hogy a Kreml hiába uralta az orosz politika hagyományos kampányeszközöket – az ún. adminisztratív erőforrások mozgósító erejétől a kampányfinanszírozás szigorú felügyeletén át az igazságszolgáltatás szelektív alkalmazásáig, illetve a politikailag értékes médiafelületekhez való hozzáférés egyenlőtlen elosztásáig –, és hiába alakította át évekkorábban neki tetsző módon mind a párttörvényt, mind a választás-

tási szabályokat, csak a választási eredmények durva meghamisításával tudta a mandátumok abszolút többségéhez segíteni a hatalompártot, az *Egységes Oroszországot*. Ebben a nem várt és a hatalom számára felettébb kockázatos helyzetben fordult Putyin első reakcióként a populista retorika felé. Korábban ez nyilvános szerepléseit soha nem jellemezte, sokkal inkább a határozottság és a tárgyyszerűség. Ebbe persze belefértek különböző retorikai trükkök – elhallgatások, a tények ilyen-olyan módon történő torzításai –, ám a nyelvi repertoárból hiányzott a populista elem. A 2011-2012 fordulóján bekövetkező politikai fordulat – a nagyvárosokban élő új orosz középosztály addig példátlan erejű tiltakozása – lesz az, amely arra szorítja Putyint, hogy a néhány hónappal a dumaválasztás után esedékes elnökválasztás kampányában a remélt első fordulás győzelemért a szociális ígéretések korábban nem használt eszközeihez folyamodjék. Akkor még úgy tűnt, mindez csak átmeneti lesz, ám mára kiderült, hogy tartós jelenségről van szó. Putyin nyilvános megnyilatkozásaiból ugyanis azóta sem tűnt el a populista hang.

A populista retorika mellett a putyini politika másik fontos új elemévé az ellenzék látványos, eszközökben alig-alig válogató megfélemlítése vált, vagyis az az új keletű represszív magatartás, amelybe belefér a legkomolyabbnak ítélt politikai ellenfelek kriminalizálása is. A parlamenti és az elnökválasztás közti néhány hónapban még úgy tűnt, hogy a hatalom a társadalmi tiltakozásoknak engedve liberalizáló lépésekbe fog. Még az sem volt kizárható, hogy a választási törvény gyors – a választások tisztaságát és szabadságát garantáló – átalakítása után új, időelőtti dumaválasztást írnak ki, és ezzel próbálják lecsillapítani a nagyvárosi tiltakozásokat. Ennek jegyében néhány fontos törvénymódosításra sor is került. Egyrészt jóval egyszerűbbé tették a 2003-2004-es választási ciklus után rendkívül megszigorított pártalapítási feltételeket. Másrészt lépéseket tettek annak érdekében, hogy helyreállítsák a helyi hatalom vezetőinek – a kormányzóknak, illetve a nemzetiségi területeken az elnököknek – a közvetlen választhatóságát. Ennek teljesítése a beszláni túsziárást (2004. szeptember) megelőző időszak választási rendjéhez történő visszatérést jelentett volna, vagyis azt, hogy a kormányzókat – a helyi hatalom vezetőit – ezen túl nem az elnök nevezte volna ki, hanem ismét közvetlen választással a helyi közösség döntött volna személyükről. Ez a javaslat azonban mire az új – vitatott körülmények közt megválasztott – Állami Duma elé került már jó néhány ponton módosult, olyannyira, hogy az elfogadott új törvény végül lehetővé teszi mind az elnök általi kinevezést, mind a kormányzók közvetlen választását. Eközben a választási törvény átalakítását a Kreml megpróbálta a lehető legtovább halogatni, majd pedig idén április közepén egy olyan változatot az alsóház elé beterjeszteti, amelyik több fontos pontjában nemcsak a palamenten kívüli, de még a parlamenti ellenzék számára is elfogadhatatlan. A Kreml javaslata szerint a dumaválasztások új rendszere visszatérést jelentene a 2007 előtti vegyes modellhez, vagyis a mandátumok felét ismét egyéni jelöltként lehetne megszerezni, míg a másik felét pártlistákon. Az utóbbival összefüggésben leszállítanák a pártok ún. „bekezdési küszöbét” az eddigi hét százalékról ötre. A tervezet több vonatkozásban is egyszerűbbé tenné mind a pártok, mind az egyéni jelöltek indulási feltételeit. Ennek ellenére a törvénytervezet vitájának „első olvasata” során a javaslat ellen szavazott mind a Zjuganov-vezette kommunista frakció, mind a Zsirinovszkij-féle – csak a nevében „liberális demokrata” – képviselői csoport. A tervezetet a hatalompárt frakciója mellett egyedül a *Méltányos Oroszország*-párt képviselői támogatták. Az utóbbiak azonban csak azzal a feltétellel, hogy a törvényjavaslat újabb „olvasatainak” vitájában fontos pontokon módosítják majd azt. A Szergej

Mironov-vezette frakció – többek között – szeretné, ha a listás „bekerülési küszöböt” 3 százalékra vinnék le és az egyes pártok – ellentétben a ma érvényes szabályozással – a választások idején blokkokba szerveződhetnének és így is indulhatnának. Továbbá ragaszkodnak ahhoz, hogy valamennyi választóhelyen webkamerák kövessék nyomon a választások menetét, lebonyolításuk körülményeit. És szeretnék, ha a választócédulákon újra szerepelne a *protyv vszeh*, azaz a *mindenki ellen*-rubrika. Ez ugyanis ismételten lehetőséget adna a választópolgárnak arra, hogy mind a parlamenti, mind az elnökválasztás során – az utólagos manipulációktól védve – fejezhesse ki elégedetlenségét a teljes politikai „kínálattal” szemben. A választási törvény módosítása körüli vita azt mutatja, hogy a hatalompárt – miután a tisztán listás, az ún. arányos modellben – immár nem tud alkotmányozó többséghez jutni, ezért kész vizsztatérni a vegyes modellhez. Másrészt – miután a vegyes modell sem feltétlenül segíti kétharmados többséghez – abban érdekelt, hogy parlamenti ellenfelei minél megosztottabbak, minél fragmentáltabbak legyenek, ezért kész könnyíteni a kis pártok versenybe szállásának feltételein. Mindez azonban – együtt a kormányzóválasztás új szabályával – arra vall, hogy a hatalom nem érdemi változásokat akar, hanem ígéreteivel és ilyen-olyan engedményeivel csak időt szeretne nyerni. Magatartásának tényleges célja nem az ellenzékkel való megegyezés, vagyis nem kiegyezést akar, hanem hatalmi helyzetének újristabilizálását.

Ezt bizonyítják azok a 2012 nyarán meghozott új törvények, illetve törvénymódosítások, amelyek nyilvánvaló célja az ellenzék, de még inkább az ellenzékkel szimpatizáló társadalmi csoportok megfélemlítése. Ennek jegyében több fontos törvény elfogadására, illetve módosítására került sor tavaly nyárderekán. Egyrészt – a gyerekek érdekeire hivatkozva – tovább szigorították az internet feletti ellenőrzést. Szakértők már ekkor felhívták a figyelmet arra, hogy e törvényi változtatások nem az ellenzéki politikai tartalmak esetleges szigorúbb szűrése miatt jelentenek majd fenyegetést, hanem mert a különböző automatikus technikai „filterek” rendszerbe illesztésével lelassulhat az adatforgalom. Ez pedig leginkább a dinamikus terjedő internetes televíziós csatornák működési feltételeit kezdené ki. Az internetes televíziós piac Oroszországban az utóbbi néhány évben rendkívül gyorsan fejlődik. Az egyik legszínvonalasabb interneten „sugárzó” televíziós állomás, az ellenzéki politizálás egyik legfontosabb színterét biztosító *Dozsgy*-csatorna adásait ma már több mint 15 millióan nézik a 143 millió lakosú Oroszországban. Ezek az aggodalmak azonban egyelőre nem igazolódtak, a televíziós csatornák „technikai” tekintetben továbbra is háborítatlanul működnek. Ennek ellenére az ellenzék konok gyanakvással figyeli a hatalom minden olyan lépését, amellyel az internet feletti felügyeletét próbálja kiterjeszteni.

Ugyancsak tavaly nyáron döntött a дума többsége úgy, hogy a rágalmas tényállását visszavezeti a büntető törvénykönyvbe. Medvegyev elnöksége idején kivették onnan, de most visszaillesztették a hivatalból üldözendő bűncselekmények közé. Ráadásul úgy, hogy az új szabályozás kiváltképp szigorú büntetéssel fenyegeti azokat, akik valamely hatóság, avagy állami intézmény sérelmére követik ezt el. Jellemző módon feltűnően erős védelmet élveznek a bíróságok. Mindez nem meglepő, hiszen az ellenzék évek óta élesen – és egyáltalán nem alaptalanul – bírálja az oroszországi igazságszolgáltatás működését, politikai kiszolgáltatottságát, a végrehajtó hatalomnak való alávetettségét. Az ellenzék joggal aggódik amiatt, hogy az új szabályozás nem tesz világos és egyértelmű különbséget a véleményalkotás és a rágalom közt, így a hatalom könnyen visszaélhet az új helyzet kínálta törvényi lehetőséggel.

Megkülönböztetett figyelmet érdemel a tömeggyűlések és tüntetések lebonyolítását szabályozó törvény tavaly nyári átalakítása. Egyfelől a korábbiaknál jóval bonyolultabbá vált a tüntetések és utcai tiltakozások bejelentésének és jóváhagyásának rendje. Másfelől a módosított szabályok jelentősen megnövelték a tüntetések szervezésével, illetve lebonyolításával kapcsolatos szabálysértésekért kiszabható büntetési tételeket. A nem engedélyezett demonstráción való részvétel miatt kiróható eddig 5000 rubelben maximált bírságot – ez mintegy 35.000 forintnak felelt meg – felemelték 300 000 rubelre, vagyis több mint kétmillió forintra. Ezen túl 20 000 rubel erejéig a tüntetőkkel szemben további büntetés szabható ki „rendbontásra” hivatkozva. De abban az esetben is súlyos szankció vár az elkövetőkre, ha a demonstráció bejelentésére a törvényben megszabott tíznapos határidőn belül kerül sor. Ha e vétséget magánszemély követi el, akkor ezért 20–30 000 rubel közti büntetést kell fizetnie. Ha viszont ezt valamilyen szervezet teszi, úgy a büntetési tétel akár a 200 000 rubelt is elérheti.

Ezek a változások sokak számára már csak azért is riasztóak lehetnek, mert a középosztályhoz tartozás alsó határát az oroszországi szociológiai kutatások manapság a havi húsz-ezer rubeles jövedelemnél húzzák meg. Ilyen jövedelemmel – leszámítva az orosz társadalom leggazdagabb rétegét – a lakosság 16-17 százaléka rendelkezik. Nyilvánvaló, hogy a büntetési tételek ilyen radikális mérvű fölemelése épp ennek a potenciális kockázatot jelentő középosztálynak a megfélemlítését szolgálja. A törvénymódosítás további érdekessége, hogy immár nemcsak pénzbeli büntetés fenyegeti a tüntetések szervezőit és részeseit, de közmunkára is lehet őket kötelezni. Ilyen típusú büntetést korábban csak köztörvényes ügyekben szabtak ki. Most viszont közigazgatási eljárásban is, miközben az eljárás alá vont személyt nem védik azok a garanciák, amelyek egyébként a büntetőjogi perekben igen.

A törvénymódosításnak azonban további furcsaságai is vannak. Így többek között az az elem, amely büntethetővé teszi a tüntetés szervezőit azokért a kihágásokért is, amelyeket a tüntetés során nem ők, hanem a tüntetés résztvevői követnek el. Végül, de nem utolsó sorban, a törvénymódosítás nyomán az a személy, akinek büntetése – beleértve azt az esetet is, amikor épp egy korábbi tüntetés szervezése, avagy a rajta való részvétel miatt szerezte „píusztát” – még nem évült el, nem lehet újabb utcai demonstráció szervezője, illetve bejelentője.

A fenti törvénymódosítások miatt az úgynevezett „rendszeren kívüli” ellenzék egyik pártja – az új szabályozás számos elemét aggályosnak tartva – az alkotmánybírósághoz fordult. A testület napirendjére is vette a beadványt, olyannyira, hogy idén februárban már ki is hirdette állásfoglalását. Eszerint a kifogásolt rendkívül magas büntetési tételek önmagukban nem tekinthetők alkotmányellenesnek. Ugyanakkor a testület felhívta a figyelmet arra, hogy a tüntetések kapcsán kiszabható legkisebb büntetési tételek is meghaladják a más szabálysértések esetében kiszabható maximális pénzbüntetés nagyságát. Az alkotmánybíróság ezért felszólította az eljáró hatóságokat arra, hogy amíg a törvényalkotók nem orvosolják e problémát, vagyis amíg nem kerül sor a kifogásolt törvényi helyek módosítására, addig lehetőleg a törvényben meghatározottnál alacsonyabb büntetési tételeket szabjanak ki. A testület azt is megállapította, hogy a közmunka kiszabása büntetésként „úgy értékelhető, mint a másként gondolkodás elfojtásának eszköze”. Eközben az orosz alkotmánybíróságnak még ahhoz is volt bátorsága, hogy kimondja: ha a tüntetések szervezőit teszik felelőssé az általuk el nem követett szabálysértésért, az következményeiben a szabad gyülekezési jog gyakorlásában „visszatartó hatású”, következésképpen alkotmányellenes. A testület ugyanakkor nem sza-

bott határidőt a törvény kifogásolt részeinek módosítására. Az Állami Duma alkotmányügyi bizottságának alelnöke azonban röviddel a határozat kihirdetését követően bejelentette, hogy a törvényhozás alsóháza legkésőbb augusztusig megtárgyalja és elfogadja a szükséges módosításokat.

A törvényt módosítások ügyével az Európa Tanács Velencei Bizottsága is foglalkozott. Néhány héttel azután, hogy az orosz alkotmánybíróság nyilvánosságra hozta álláspontját, a Velencei Bizottság is közreadta mind a törvényt módosítással, mind az alkotmánybírósági határozattal kapcsolatos véleményét. A testület ugyan üdvözölte az alkotmánybíróság által kifejtetteket, de azt is leszögezte, hogy maradtak tisztázatlan kérdések, olyan törvényi helyek, amelyek továbbra sem adnak világos és egyértelmű eligazítást sem a végrehajtható hatalom intézményeinek, sem a tüntetések szervezőinek és részeseinek. Vagyis ha az alkotmánybíróság elvárásainak megfelelően módosítják is majd a törvényt, az még ebben a javított formájában is politikai konfliktusforrás marad.

A másik feltűnést keltő törvényt módosítás a civil szervezetek működési feltételeit szigorította tovább. Ez az, amit röviden csak „külföldi ügynök”-törvényként emlegetnek. Itt is egy már létező törvény módosításáról van szó. A civil szervezetek elleni fellépés nem új keletű Oroszországban. Első hullámára még 2005 tavaszán, közvetlenül Moszkva „narancsos forradalom” idején elszenvedett ukrainai kudarc után került sor, amikor is megszigorították a civil szervezetek és alapítványok bejegyzését, a régieket pedig új eljárásra kötelezték. Ezzel párhuzamosan feszebbé tették pénzügyi forrásaik ellenőrzését is. Minthogy Putyin és politikai környezete mindabban, ami a legutóbbi választások nyomán Oroszországban kibontakozott, egy kívülről irányított „színes forradalom” rémét látja, és mert felfogásukban a poszt-szovjet térség „színes forradalmi” jelentős részben összekapcsolódnak a külföldről finanszírozott alapítványok politikai aktivitásával, a Kreml újra indokoltnak látta, hogy e szervezetek működési feltételeit megszigorítsa, és társadalmi megítélésüket rontsa. A 2012 júliusában elfogadott és novemberben hatályba léptetett törvényt módosítás elsődleges célja kétségtelenül a civilszervezetek politikai kompromittálása volt.

A módosított törvény mindazon politikai tevékenységet folytató nem kormányzati szervezeteket, amelyek külföldről anyagi támogatást kapnak, arra kötelezi, hogy „külföldi ügynökként” lajstromba vétessék magukat. A rendelkezés széles körben keltett megütközést, mindenekelőtt azért, mert a „politikai tevékenység” tartalmát a törvény rendkívül kiterjesztően határozta meg. Eszerint politikai tevékenységet folytató szervezetnek kell tekinteni minden alapítványt és csoportot – kivéve a pártokat –, amelynek működése „az államhatalom szervei által elfogadott döntések befolyásolására, az állami politika megváltoztatására, a közvélemény ennek érdekében történő átalakítására irányul”. Az ilyen tevékenységet folytató szervezeteknek, amennyiben külföldről bárminemű anyagi támogatáshoz jutnak, az Igazságügyi Minisztérium által kezelt regiszterbe „külföldi ügynökként” be kell jegyeztetniük magukat, s a külföldről származó támogatásokról negyedévenként elszámolást kell benyújtaniuk. De nemcsak ezt a kötelezettséget rója rájuk a törvény. Félévente jelentést kell tenniük a szervezet működéséről és irányítóinak tevékenységéről is. Az új törvény arra is kötelezi az Oroszországban működő NGO-kat,¹ hogy évente auditáltassák magukat, továbbá, hogy kiadványaikon, hirdeteikben, minden nyilvános szereplésükkor tüntessék fel, hogy „külföldi ügynökként” működnek. Mindennek nyilvánvalóan az a célja, hogy megbélyegző megnevezésü-

¹ NGO (Non-governmental organization): nem kormányzati szervezet

kön túl a rájuk terhelt bürokratikus kötelezettségekkel és kiadásokkal alaposan megnehezíték működésüket. A rendelkezés mindenekelőtt azokat a civilszervezeteket próbálja megbénítani, illetve szigorú felügyelet alá vonni, amelyek a hatalom számára politikai kockázatot jelentenek. Ezek azok az NGO-k, amelyek az állampolgári öntudatosság kialakításán és megerősítésén dolgoznak, az oroszországi emberi jogi helyzet alakulásának nyomon követésétől egészen a választások tisztaságának ellenőrzéséig.

Számos szervezet már a törvény elfogadásakor jelezte, hogy nem hajlandó magát az új szabályozás előírásainak alávetni. Így döntött a választások tisztasága felett örökös és az utolsó választási ciklus idején széles körben ismertté vált szervezet, a *Golosz* is. A választási csalások leleplezésében mutatott aktivitásukat láthatóan nem felejtette el a hatalom, és április elején épp ezt a szervezetet választotta ki első célpontjává az Igazságügyi Minisztérium, amikor fellépett a „külföldi ügynök”-törvény be nem tartóival szemben. A főhatóság – arra hivatkozva, hogy a szervezet nem jelentette be a norvég Helsinki Bizottság által 2012 szeptemberében neki megítélt Szaharov-díjat és a vele járó több mint 7000 eurót – közölte: feljelentést tesz a *Golosz* ellen. A minisztériumot az sem zavarta, hogy az „idegen ügynökről” rendelkező törvény csak novemberben lépett hatályba, így annak érvényessége aligha vonatkozhatott a díj szeptemberi átvételére. Ráadásul a *Golosz* át se vette a díjjal járó jutalmat. A szervezet ugyanis már a díj odaítélésekor bejelentette, hogy lemond a díjjal járó pénzről. Teszi ezt azért, hogy tevékenysége semmilyen formában se essék a „külföldi ügynökökről” szóló törvény hatálya alá. A szervezet vezetője a minisztériumi eljárás megindításakor ismételtlen leszögezte, hogy a szervezet sem a norvég Helsinki Bizottság jutalmát, sem más külföldi pénzügyi forrást 2012 novemberétől nem vett igénybe, ilyenhez nem jutott. Ennek ellenére az eljárás megindult, és április 29-én meg is született a bírósági ítélet. Eszerint a szervezet a regisztrációba vétel megtagadása miatt köteles 300 000 rubelt, míg a *Golosz* ügyvezető igazgatója, Lilija Sibanova 100 000 rubelt fizetni. A szervezet hiába fellebbezett az ítélet ellen a fellebbviteli hatóság helybenhagyta az ítéletet, sőt miután a *Golosz* továbbra sem volt hajlandó külföldi ügynökként bejegyeztetni magát az Igazságügyi Minisztérium június végén elrendelte a szervezet működésének félévre történő felfüggesztését.

A *Golosz* elleni eljárás része annak az április elején indított kampánynak, amely a különböző civilszervezetek, társaságok és alapítványok ismételt – immár az ún. „külföldi ügynök”-törvény előírásainak betartását is ellenőrző – szigorú vizsgálatára irányul. E kampány – többek között – olyan vezető német pártok alapítványai által fönntartott oroszországi „fiókszervezetekre” is kiterjedt, amelyek tekintettel a német-orosz politikai és gazdasági kapcsolatok jelentőségére hosszú ideje feltűnő körültekintéssel ügyeltek arra, hogy semmilyen oroszországi ellenzéki szervezetet, avagy csoportot ne támogassanak. Ennek ellenére a hatósági kampány rájuk is kiterjedt. Ez néhány éve még teljesen elképzelhetetlen lett volt. Most viszont megtörtént. És ez megszólalásra készítette Merkel kancellárt is, aki Putyin április elején tett németországi munkalátogatásakor hangot is adott ezzel kapcsolatos súlyos aggodalmának. Az orosz elnök azzal próbálta mindezt visszautasítani, hogy a több mint 600 Oroszországban működő ún. NGO csak az utolsó négy hónapban csaknem egymilliárd dollár nagyságú támogatáshoz jutott. Ez pedig olyan jelentős összeg – érvelt az orosz elnök –, amely indokoltá teszi e pénzek eredetének korábbiaknál szigorúbb ellenőrzését. Putyin állítása azonban pontosításra szorul. És ezt az orosz minőségi politikai sajtó egyik meghatározó lapja, a *Kommerszant* azonnal meg is tette, amikor emlékeztetett arra, hogy az elnök által említett ösz-

szegnek legfeljebb csak 10-15 százaléka jut olyan NGO-khoz, amelyek a civil társadalom szervezésével, öntudatának erősítésével kapcsolatos programot visznek és így – áttételesen – bizonyos politikai kockázatot jelenthetnek, de semmiképpen sem olyan súlyúakat, amelyek indokolttá tehetnék a civilszervezetek ismételt zaklatását.

Végül, de nem utolsó sorban, a represszív politika eleme még a hatalomnak az a kísérlete is, amellyel megpróbálja kriminalizálni legkomolyabb kockázatot jelentő politikai ellenfeleit. Ennek érdekében vagy valamilyen köztörvényes ügyet fabrikál (lásd a „rendszeren kívüli” ellenzék egyik vezetőjének, az utcai tiltakozások egyik szervezőjének, *Alekszej Navalnij*nak az esetét), vagy vitatható eredetű titkos videofelvételek nyilvános bemutatásával előbb hangulatot kelt, majd ügyészi vizsgálatot indít tömeges rendbontás, idegen hatalmak képviselőivel való együttműködés és hatalomváltás előkészítésének vádjával (lásd a kommunista pártból kivált – a radikális baloldal új nemzedékét képviselő – *Szergej Udaltsov* esetét). De kriminalizálónak lép fel azokkal szemben is, akik a „rendszeren belüli” ellenzékhez tartozva – képviselői helyhez jutva – kérdőjelezzik meg a dumaválasztás eredményének hitelességét, és az ilyen körülmények közt felálló parlamenti alsóház legitimitását (lásd a *Méltányos Oroszország* párt egyik vezetőjének, *Gennagyij Gudkov*nak az esetét, akit gazdasági bűncselekménnyel – külföldön bejegyzett vállalkozás tulajdonrészének birtoklásával – vádolva fosztanak meg parlamenti mandátumától).

Mindezekon túl a putyini politika harmadik erős támaszát – az új keletű populizmus és a hatalom megfélemlítő, illetve büntető magatartása mellett – az ismételten bőkezű bér- és szociálpolitika adja. Ez sem előzmény nélküli. 2000 és 2008 között, vagyis azokban az években, amikor az orosz GDP évről-évre átlag 7-8 százalékkal növekedett, a kifizetett bérek és nyugdíjak reálértéke még ennél is gyorsabban, évente mintegy 10 százalékkal nőtt. Meg is lett az eredménye. Putyin két elnöki ciklusa alatt az orosz társadalom legszegényebb – az oroszországi szegénységi küszöb alatt élők – csoportja megfélemlődött. Ám még így is nagyon sokan maradtak. Mindazonáltal a bérek reálértékének csaknem egy évtizeden át tartó látványos növekedése döntő módon járult hozzá Putyin széles körű társadalmi elfogadásához, tartós politikai népszerűségéhez.

A társadalmi béke megőrzését Putyin és környezete a globális válság körülményei közt is megpróbálta – többek között – a bérek reálértékének növelésével fenntartani. Ez azt jelentette, hogy annak ellenére, hogy az orosz gazdaság növekedése előbb lassulni kezdett (2008-ban az éves GDP-növekedés már csak 5,2 százalékos volt), majd recesszióba fordult (2009-ben a visszaesés elérte a 7,8 százalékos), ám a bérek és nyugdíjak reálértékének növekedése továbbra sem állt le. Igaz, ez a növekedés elkezdett lassulni, de még mindig növekedés maradt. 2010-ben – amikor az orosz gazdaság ismételen növekedési pályára állt és a GDP 4,3 százalékkal lett nagyobb az előző évinél – a bérek és nyugdíjak reálértéke még mindig 4,5 százalékkal bővült. 2011-ben azonban – amikor az orosz gazdaság teljesítménye újra 4,3 százalékkal múlta felül az azt megelőző évit – a reálbérek először 1999 óta nem növekedtek, hanem néhány tized százalékkal visszaestek. Nyilván a 2011–2012-es választási ciklus fejleményeiben ez a fejlemény is tükröződött. Valószínűleg e tapasztalatokból kiindulva 2012-ben Putyin és környezete visszatért a GDP-növekedést meghaladó reálbér-növelés politikájához. Hiába lassul tovább az orosz gazdaság, a Kreml – nem alaptalanul – fontos stabilizáló tényezőnek tekinti a gyorsuló bérkiáramlást. Mindez azt jelentette, hogy miközben az orosz gazdaság 2012-ben már csak 3,4 százalékkal bővült, aközben a bérek és nyugdíjak reálértéke 4,2

százalékkal haladta meg az előző évit. Ez arra vall, hogy a hatalmi elit tudatában van annak, hogy politikai támaszát mindenekeelőtt az a vidéki Oroszország adja, amelynek lakói jövedelmük jelentős részét, avagy teljes egészét az államtól kapják. E széles réteg politikai támogatásának megőrzése a hatalom nézőpontjából eminens érdek, kiváltképp abban a helyzetben, amikor egyszer már megtapasztalhatta az állami forrásoktól eloldott nagyvárosi középréteg – már-már lázadásszerű – tiltakozását. A következő évek putyini politikája nyilván arra irányul majd, hogy megakadályozza a vidéki Oroszország tőle való elfordulását és a városi tiltakozókkal való egymásra találását. Putyin számára ugyanis az igazi kockázatot épp ez jelentené, vagyis a városi és a vidéki elégedetlenkedők szövetségkötése. Ha valamit, hát ezt mindenképpen szeretné elkerülni. Ez azonban nem lesz könnyű feladat. Leginkább azért nem, mert az orosz gazdaság növekedése 2012 tavaszától ismét elkezdett látványosan lassulni. Az idei első negyedév GDP-növekedése már csak alig 1,6 százalékkal haladta meg az előző év hasonló időszakának gazdasági teljesítményét. Mindez felettébb nyugtalanító kilátás. Nem véletlenül ideges a putyini hatalmi elit.

VLAGYIMIR KOZSUHAR: PUTYIN ÉS A GYEREKEK